

STIJN VAN DAELE^a

Economie van misdaad en straf

VAN VELTHOVEN, B.C.J. (2012). *Economie van misdaad en straf*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers, 369p.

Panopticon, 34 (5), 436-438
© 2013 MAKLU | ISSN 0771-1409 | SEPTEMBER 2013

^a Onderzoekscoördinator bij de onderzoeksgroepen IRCP en SVA, Universiteit Gent (Corresp.: Stijn.VanDaele@UGent.be).

Het boek *Economie van misdaad en straf* van de hand van Ben VAN VELTHOVEN werd in 2012 uitgegeven bij Boom Lemma Uitgevers. Het opzet van de auteur met dit boek is de lezer wegwijs te maken in de beginselen van de rechtseconomie. Deze discipline is ontstaan onder impuls van Gary BECKERS (1968) befaamde artikel, getiteld 'Crime and punishment: an economic approach'. Sindsdien, en vooral de laatste decennia, is er sprake van een toenemend *managerialism* en het kwantificeren van fenomenen in onze samenleving. Ook de visies op criminaliteit en criminaliteitsbeleid ontsnappen hier niet aan. De auteur stelt dat de rechtseconomie het vakgebied bij uitstek is dat hieraan tegemoet probeert te komen.

Het boek is expliciet opgevat als een inleiding tot de rechtseconomie en de auteur benadrukt dat het weinig voorkennis veronderstelt. Dit is duidelijk merkbaar aan de opbouw van het boek. Het boek is ruwweg op te delen in drie delen. Een eerste deel beschrijft enkele belangrijke concepten uit de rechtseconomie en schetst op een heldere manier zowel het inhoudelijke als het methodologische kader waarbinnen de rechtseconomie zich begeeft. Zo vangt het boek aan met een voorbeeld van hoe crimineel gedrag vanuit economisch perspectief kan bestudeerd worden. Vertrekend vanuit een heel eenvoudig concept wordt dit voorbeeld stelselmatig uitgebreid zodat de lezer stap voor stap kennismaakt met de verschillende elementen die verder doorheen het boek aan bod zullen komen. Ook het methodologische hoofdstuk hoort thuis in dit inleidende deel. Hierin schetst de auteur de belangrijkste krijtlijnen van de kwantitatieve technieken die rechtseconomen gebruiken. Ook hier begint de auteur met eenvoudige voorbeelden die stelselmatig complexer worden.

Na dit inleidende deel komt een rechtseconomische benadering van criminaliteit zelf aan bod. De auteur staat stil bij de verschillen tussen gepleegde en geregistreerde criminaliteit, verschillende vormen van schade – inclusief de mogelijkheden en problemen om dit te meten – en het strafrisico. Hij beschrijft deze concepten en geeft mee wat nu eigenlijk de pakkans, strafmaat en strafrisico in Nederland zijn. Deze beschrijving toont duidelijk het perspectief aan van waaruit rechtseconomen naar criminaliteit kijken. Op basis van deze elementen komen vervolgens verklaringen voor crimineel gedrag aan bod, enerzijds in de internationale literatuur en anderzijds in Nederland.

Met het achtste hoofdstuk zet VAN VELTHOVEN de stap naar het derde deel van het boek, van criminaliteit naar criminaliteitsbeleid en -bestrijding of, zoals hij het zelf zegt, van de individuele rationaliteit naar de maatschappelijke rationaliteit. Waar het tweede deel vooral handelde over de rechtseconomische afwegingen die ertoe kunnen leiden dat individuen overgaan tot het plegen van criminaliteit, gaat het in dit derde deel over de afwegingen die een overheid kan maken bij het uitstippelen van haar criminaliteitsbeleid. In eerste instantie wordt dit vanuit een eerder theoretische invalshoek naar voor gebracht, met name aan de hand van het werk van BECKER en enkele toepassingen van de speltheorie en haar variaties. Daarna komt ook een toegepaste kosten-batenanalyse aan bod, waarbij de auteur oog heeft voor de reikwijdte én de grenzen van het strafrecht. Dit laatste wordt door de auteur als een nieuw deel gezien. Aangezien het nog steeds over de maatschappelijke rationaliteit ten aanzien van criminaliteit gaat – zij het weliswaar de grenzen ervan – ligt de achterliggende logica echter in dezelfde lijn als die welke ten grondslag ligt van de vorige hoofdstukken. Afsluiten doet de auteur met kritische bemerkingen, die op basis van empirisch materiaal en een rechtseconomische analyse enkele mythes inzake de strafrechthandhaving doorprikken.

Het boek vormt een interessante inleiding tot de rechtseconomische principes. Het theoretisch kader van de rechtseconomie komt aan bod door bespreking van het werk van BECKER en speltheoretische varianten, maar slechts voor zoverre het een meerwaarde vormt voor de toepassingen die in het boek worden aangehaald. Het boek wil met andere woorden vooral een bruikbare inleiding zijn in deze multidisciplinaire wetenschapstak.

Omdat het boek een inleiding vormt voor mensen die niet vertrouwd zijn met rechtseconomie – maar vaak wel met het recht – kan de auteur niet om een methodologisch hoofdstuk heen. In het derde hoofdstuk worden de technieken uitgelegd die door rechtseconomen bij hun analyses worden gebruikt. Dit hoofdstuk laat de lezer achter met een dubbel gevoel. Enerzijds slaagt de auteur erin om stapsgewijs uit te leggen hoe deze methoden in hun werk gaan, en dit aan een publiek dat vaak weinig vertrouwd is met cijfermateriaal. Ook hier wordt beetje bij beetje complexiteit aan het verhaal toegevoegd, zodat het geheel behapbaar blijft. Anderzijds durven we stellen dat de auteur iets te veel stappen heeft willen zetten in deze uiteenzetting. Door ook zaken zoals multicollineariteit, heteroskedasticiteit en simultaneïteit in de uiteenzetting te betrekken, vrees ik dat de auteur de voorkennis van een deel van zijn doelpubliek (juristen en criminologen) overschat. Bovendien komen deze statistische problemen verder doorheen het boek nauwelijks nog aan bod. De noodzaak van hun aanwezigheid in dit methodologische hoofdstuk is niet alleen twijfelachtig, de auteur loopt hierdoor ook het risico dat lezers omwille van dit hoofdstuk afhaken en het – wel duidelijk en begrijpbaar omschreven – gevolg missen.

Waar de auteur de theoretische achtergrond voldoende heeft geduid, zonder de lezer te overvallen met al te complexe aspecten, is hij hier minder in geslaagd voor wat het methodologische luik betreft. Aan de andere kant geeft dit wel aan lezers die ook effectief met deze technieken aan de slag willen gaan de mogelijkheid om een aantal statistische valkuilen te detecteren, maar het is maar de vraag of dit niet voorbij schiet aan het doel van het boek.

De rechtseconomie is bij uitstek een multidisciplinaire wetenschap, die zich situeert op het raakvlak van recht en economie. Doordat zij handelt over verklaringen van crimineel gedrag en handhaving, vindt zij ook aansluiting bij een andere multidisciplinaire wetenschap: de criminologie.

In het bijzonder bij de studie van de individuele rationaliteit, de rechtseconomische benadering van criminaliteit, leunt de rechtseconomie dicht aan bij de *rational choice theory* uit de criminologie. Voor criminologen kan het dan ook vreemd lijken dat nergens in het boek expliciet wordt verwezen naar dit perspectief uit de criminologie en in het bijzonder naar het werk van Ron CLARKE (e.g. 2008; 1986; 1998). Verschillende redenen kunnen hieraan ten grondslag liggen.

In de eerste plaats is de intrede van dit perspectief in de criminologie, veelal vanaf de jaren '80, recenter dan het werk van BECKER. Men zou dus kunnen stellen dat criminologen een deel van hun inspiratie hebben opgedaan bij de rechtseconomen en niet zozeer omgekeerd. Vanuit die optiek is het voor rechtseconomen minder nuttig om naar de criminologie te kijken, al blijft het feit dat het criminologische perspectief een eigenheid heeft ontwikkeld die ook voor rechtseconomen interessant kan zijn.

Ten tweede leggen beide disciplines een ietwat andere nadruk. De rechtseconomie beschouwt criminaliteit niet los van de handhaving. Weliswaar is er ruimte voor het integreren van persoonlijke waarden en normen van daders, maar pakkans en straf-risico verwijzen onlosmakelijk naar hoe de overheid reageert op bepaalde criminele gedragingen. In de criminologische bewerking van rationele keuzes is de ruimte voor het persoonlijk perspectief van de dader groter en vormt de reactie van de overheid een beperktere component, al is dit impliciet aanwezig wanneer de kosten van criminaliteit worden beschouwd.

Ten derde worden rationele keuzes in de criminologie vaak gesimplificeerd. Impulsdelicten en emoties worden vaak buiten beschouwing gelaten. Zoals VAN VELTHOVEN stelt dat in een volwaardige rechtseconomische benadering ook aandacht kan besteed worden aan normen, persoonlijkheid en impulsdelicten, is dit bij criminologische beslissingsmodellen eveneens het geval (zie bijvoorbeeld VAN GELDER & DE VRIES, 2012). Doordat de auteur minder vertrouwd is met de criminologie, is het mogelijk dat hij enkel bekend is met de vereenvoudigde rationele beslissingsmodellen binnen de criminologie en dat hij hierdoor het criminologisch perspectief als minderwaardig beschouwt aan de rechtseconomie.

Dit brengt ons bij een volgende vaststelling. De ontwikkeling van deeldisciplines binnen de wetenschap zorgt in sommige gevallen voor een zekere wetenschapsverkaveling, waarbij auteurs het steeds moeilijker krijgen om elementen buiten de eigen (deel) discipline te verkennen. Omwille van deze algemene trend, valt dergelijke vaststelling niet specifiek aan de auteur van dit boek te verwijten, wel integendeel. VAN VELTHOVEN positioneert het boek immers als een inleiding tot de rechtseconomie, als een uitnodiging voor niet-rechtseconomen om kennis te maken met deze discipline. We kunnen dan ook besluiten dat hij met overtuiging in zijn opzet is geslaagd.

REFERENTIES

- CORNISH, D. & CLARKE, R. (Eds.). (1986). *The reasoning criminal: rational choice perspectives on offending*. New York: Springer.
- CORNISH, D. & CLARKE, R. (2008). The rational choice perspective. In R. WORTLEY & L. MAZEROLLE (Eds.), *Environmental criminology and crime analysis*. Cullompton: Willan publishing, 21-47.
- FELSON, M. & CLARKE, R. (1998). *Opportunity makes the thief: practical theory for crime prevention*. London: Home Office.
- VAN GELDER, J.-L. & DE VRIES, R. (2012). Traits and states: Integrating personality and affect into a model of criminal decision making. *Criminology*, 50(3), 637-671.